

KNIŽNICE PROTI PREDÁTOROM: OD TEÓRIE K PRAXI

Mgr. Ľudmila Mikulášová, PhD.; ludmila.mikulasova@cvtisr.sk; (Centrum vedecko-technických informácií SR)
Patrícia Šicková; patricia.sickova@cvtisr.sk; (Centrum vedecko-technických informácií SR)

Dňa 23. apríla 2024 sa v priestoroch Ústrednej knižnice Slovenskej akadémie vied uskutočnil odborný seminár na tému *Knižnice proti predátorom: od teórie k praxi*. Organizátorom podujatia boli Filozofický ústav Akadémie vied Českej republiky, Ústredná knižnica SAV, Slovenská asociácia knižníc a česká Asociácia knižníc vysokých škôl. Hlavnou témou prednášok bolo ozrejmienie informácií potrebných na identifikáciu predátorských konferencií, časopisov a vydavateľov.

<http://doi.org/10.52036/1335793X.2024.1.65-66>

Seminár bol rozdelený na dve časti. Prvá časť bola teoretická a v nej sa prednášajúci zamerali predovšetkým na kontext predátorského publikovania: ako ho vedieť rozpoznať, najčastejšie znaky i samotné dopady predátorských činností. V druhej, praktickej časti boli účastníci seminára rozdelení do tímov. Ich úlohou bolo zoradiť kľúčové vlastnosti na identifikovanie predátorských znakov a určiť, ktorý z časopisov a odborných konferencií je dôveryhodnejší.

Podujatie otvoril Mgr. Michal Sliacky, riaditeľ Ústrednej knižnice Slovenskej akadémie vied. V príhovore upozornil na „faktory“, ktoré ohrozujú rozvoj otvorenej vedy, a zdôraznil, že knihovníci nemajú byť arbitrami, ale majú vedieť poukázať na znaky predátorských časopisov a vedieť odporučiť adekvátne a overené zdroje. Prvou prednášajúcou bola Ing. Kristýna Zychová z Knižnice Českej poľnohospodárskej univerzity v Prahe. Vo svojom príspevku *Temná stránka publikovania s otvoreným prístupom: Úvod do predátorských praktík* predstavila históriu vedeckého publikovania od roku 1665, keď bol publikovaný prvý akademický časopis *Journal des sçavans* (Časopis učencov), cez prvé recenzné konania, Budapeštiansku iniciatívu za otvorený prístup až po r. 2010, keď knihovník Jeffrey Beall zostavil zoznam predátorských časopisov a vydavateľov podozrivých z predátorských praktík (tzv. Beallov zoznam). Otvorila i spomenutú tému z príhovoru o tom, či je nutné označovať predátorov konkrétne, aké sú s tým spojené riziká, ako sa na túto problematiku pozerajú a čo sa rieši z pohľadu akademických knižníc. V príspevku taktiež poukázala na dopady predátorstva na autorov, finančné agentúry, kolegov z univerzít a akadémií i širokú verejnosť. Na prezentovanú tému nadviazala so svojim príspevkom RNDr. Zuzana Stožická, PhD. z Centra vedecko-technických informácií SR (CVTI SR), ktorá vo svojom príspevku *Publikačná etika včera a dnes* zdôrazňovala princípy publikačnej etiky, ktorá tvorí neoddeliteľnú sú-

časť integrity výskumu. Zdôrazňovala, že cieľom vedeckej komunikácie je informovať pravdivo, zrozumiteľne a úplne. Kľúčovým faktorom vedeckej komunikácie je dôvera a je potrebné komunikovať vedu smerom k verejnosti v celej svojej šírke a komplexnosti. Do centra pozornosti vo verejnej diskusii, i napriek tomu, že je ich málo, sa dostávajú práve prehrešky voči etike a integrite vo vedec-kom publikovaní. Autorka následne predstavila významné technologické mílniky vývoja, ktoré viedli k zmenám vo vedeckom publikovaní. Vedci si postupne začali uvedomovať, že uzavretosť vedeckého sveta sa už nemôže vrátiť. Zdôraznila, že otvorená komunikácia vo vedeckom publikovaní dáva príležitosť na vyššiu efektivitu, rýchlosť, spravodlivosť a transparentnosť. Samozrejme, ako bude využitá, závisí od všetkých, ktorí sa zúčastňujú na procese vedeckej komunikácie. Otvorené publikovanie prináša niekoľko modelov, ako uverejňovať otvorený obsah (zelená cesta, zlatá cesta, platínová cesta). Autorka sa zamerala na problémy zlatého otvoreného prístupu, ktorý vytvára nezdravú motiváciu pre vydavateľa publikovať čo najviac. Medzi dokázateľne podvodnými vydavateľmi a spoľahlivými vydavateľmi neexistuje jasná hranica. Existuje sivá zóna vedeckého publikovania, v ktorej fungujú vydavatelia spĺňajúci základné formálne kritériá a usku-točňujúci recenzné konanie, no ich systém práce (napríklad príliš časté využívanie špeciálnych čísel s externými editormi) je náchylný k chybám alebo zneužitiu. Koreňom týchto problémov nie je (ako sa často mylne poukazuje) otvorený prístup, ale systém hodnotenia vedy založený na nenáležitom používaní kvantitatívnych metrick a prevládajúca kultúra „publish or perish“.

V závere si položila rečnícku otázku: „Čo s tým?“ Odpoveďou je podľa autorky nepodporovať tlak na kvantitu vo vedeckom publikovaní, v rámci systému hodnotenia vedy odmeňovať v prvom rade kvalitu, nie kvantitu, za-

ujímať sa, kde vedci publikujú, podporovať šírenie povedomia a vzdelávania v oblasti publikovania a podporovať otvorené recenzné konania a diamantový otvorený prístup (bezplatný pre autorov aj pre čitateľov), ktorý odstraňuje nezdravú motiváciu vydavateľov publikovať čo najviac iba kvôli zisku z poplatkov. Zároveň je dôležité v akademickej komunite zdieľať svoje skúsenosti, aby aj študenti a menej skúsení vedeckí pracovníci našli pre svoje články spoľahlivé časopisy.

Nasledoval príspevok *Globálna perspektíva, regionálne a disciplinárne rozdiely v predátorskom publikovaní* od Ing. Terezy Šímovej, ktorá pôsobí vo Filozofickom ústave AV Českej republiky a v Knižnici Českej poľnohospodárskej univerzity v Prahe. Zdôraznila, že pri podpore vedy a výskumu je dôležitý aj ekonomický faktor v krajinách. Demonštrovala to na príklade Indie a Afriky, kde percentuálny podiel autorov, ktorí prispievajú do predátorských časopisov, je vysoký. Na zaujímavých príkladoch predstavila účastníkom príbehy dvoch fiktívnych osôb z vedeckej oblasti. Prvá z nich sa mala rozhodnúť, kde bude publikovať v rámci doktorandského štúdia, a druhá mala zaujať stanovisko k svojmu zneužitému menu v predátorskom časopise. Na tomto príklade zvlášť poukázala i na fakt, že je na samotnom vedcovi, aby si sledoval, kde všade sa objavuje jeho meno a kde sa odohráva skutočná veda. Zdôraznila, že treba brať do úvahy regionálny aj globálny kontext, poznať publikačné zvyklosti, princípy hodnotenia a financovania vedy, a byť citliví a diplomatickí pri diskusii o predátoroch.

Teoretickú časť ukončila Mgr. Kristýna Paulová z Knižnice Českej poľnohospodárskej univerzity v Prahe so svojím príspevkom *Úloha knižníc v boji proti predátorským praktikám*. Na úvod dala účastníkom podujatia krátku úlohu, kde mali pri otázke „Ako vnímate úlohu knižníc v oblasti prevencie predátorských praktík?“ zoradiť odpovede podľa dôležitosti. Na poprednom mieste sa umiestnila odpoveď, že by práve knižnica mala byť šíriteľom informácií o predátoroch a predátorských praktikách. Vo svojom príspevku poukázala na problematiku, kde pri priamom označení časopisu termínom *predátor* môže hroziť riziko žalôb. Zdôraznila potrebu priamo i nepria-

mo informovať o predátorských praktikách, vedieť ich pomenovať v strategických, metodických a oficiálnych dokumentoch univerzít a poskytovať čo najširšiu formu osvetu v tejto oblasti, a – i napriek problémom – obhajovať otvorenú vedu ako budúcnosť vedeckej komunikácie. Zároveň, ak chceme z knižníc vybudovať spoľahlivé miesta, kde nájdú vedci, študenti či samotná verejnosť relevantné informácie o predátorských praktikách, je potrebné poskytovať podporu aj knihovníkom. Či už formou rôznych seminárov, zdieľaním učebných materiálov alebo prepojením odborníkov z tejto oblasti. Predovšetkým však začať viesť diskusie, pretože práve tie pomáhajú so šírením myšlienky a osvetu. Na záver knihovníkom položila otázku: „Čo Vám chýba, aby ste mohli plniť svoju úlohu pri boji s predátorskými praktikami?“, čo samozrejme vyvolalo živú diskusiu.

Druhá časť podujatia bola venovaná workshopu, ktorým sprevádzali Tereza Šímová, Kristýna Paulová a Kristýna Zychová z Knižnice Českej poľnohospodárskej univerzity v Prahe. Autorky pristúpili k téme interaktívnym spôsobom a hneď na začiatku sa účastníkov spýtali: „Čo od uvedeného kurzu očakávame?“ Medzi najčastejšie odpovede patrili praktické otázky typu kde je vhodné publikovať, ako zistiť, ktorý časopis je predátorský, a ako takýto časopis identifikovať. V prvej časti s názvom *Poznaj predátora* bolo úlohou účastníkov porovnať dva časopisy (Jökull Journal a Jökull) a rozhodnúť, ktorý z nich je dôveryhodnejší. Táto úloha mala za cieľ rozvinúť schopnosti účastníkov v kritickom hodnotení pri identifikácii predátorských časopisov. V druhej praktickej úlohe s názvom *Cestovanie bez predátorov* mali účastníci vyhľadať konferenciu v oblasti knihovníctva, na ktorej sa plánujú zúčastniť, a podrobne ju analyzovať (zameranie konferencie, členstvo, metriky, partneri, informácie o publikovaných zborníkoch, webová prezentácia podujatia etc.). Cieľom bolo rovnako určiť jej dôveryhodnosť a prečo. Úlohy boli navrhnuté tak, aby podporili aktívne zapojenie účastníkov a podnietili živú diskusiu. A práve tá počas workshopu podnietila výmenu a zdieľanie názorov a skúsenosti, čím sa účastníci navzájom obohatili o nové poznatky, potrebné na identifikáciu predátorských konferencií, časopisov a vydavateľov.